

Sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach dziewięćdziesiątych

Wstęp

Konsumpcja (spożycie) pełni ważną rolę zarówno w życiu każdego człowieka, jak i funkcjonowaniu gospodarczym, społecznym i politycznym kraju. Dla człowieka bezpośrednie efekty konsumpcji są odczuwalne w trakcie zaspokajania potrzeb¹ lub tuż po ich zakończeniu. Ma ona na celu kształtowanie w nas odpowiedzialności za: rozwój intelektualny, poziom kwalifikacji zawodowych, stan zdrowia, co sprawia, że dążymy do samorozwoju umożliwiającego osiągnięcie wyższego statusu społeczno-ekonomicznego. Można stwierdzić, że im wyższy jest poziom wiedzy i kwalifikacji człowieka, tym większe są jego potrzeby konsumpcyjne, a więc i cała konsumpcja (wyrażona poziomem wydatków). Kluczową rolę w tym procesie odgrywa styl życia jednostki (w około 50–60%). Jak podkreślają dietetycy i ekonomiści², zdrowe żywienie musi być skorelowane z pozostałymi dziedzinami konsumpcji, takimi jak: odpoczynek, profilaktyka zdrowotna, leczenie, higiena, edukacja, oświata itp., a więc z konsumpcją dóbr materialnych i usług. Osiągnięcie akceptowanej wielkości ich spożycia umożliwia wykorzystanie konsumpcji do wzrostu społeczno-gospodarczego kraju, a co za tym idzie także postępu.

W Polsce, wraz z wprowadzeniem warunków do rozwoju gospodarki rynkowej, ujawniła się motywacyjna rola konsumpcji. Warunki ekonomiczne do jej pełniejszego działania powstawały powoli w trakcie transformacji gospodarczej³. Praca, a zwłaszcza poziom dochodów stały się dla Polaków jednym z najważniejszych bodźców umożliwiających realizację konsumpcji. Wśród podstawowych czynników ekonomicznych, które kształtują spożycie (ograniczają je w wymiarze ilościowym i jakościowym), wyróżnia się między innymi

¹W pierwszej kolejności potrzeby biogenne, a następnie socjogenne.

²Sekuła W., Niedziałek Z., Figurska K., Morawska M., Boruc T. (1997): Wyżywienie w Polsce na tle innych krajów. IŻŻ nr 86, Warszawa; Senyszyn J. (1992): Konsumpcja żywności w świetle potrzeb i uwarunkowań. Gdańsk; Senyszyn J. (1995): Potrzeby konsumpcyjne. Wstęp do ekonomicznej teorii potrzeb. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

³Kramer J. (1997): Konsumpcja w gospodarce rynkowej. PWE, Warszawa, s. 21.

dochody ludności i ceny produktów. W mikroskali *dochody* gospodarstw domowych są najważniejszym czynnikiem wpływającym na poziom oraz strukturę konsumpcji. W skali makro dochód, jako kategoria wynikająca z podziału PKB, wyznacza wielkość oraz poziom zamożności społeczeństwa. Wielkość dochodu bez wątplenia decyduje o sile nabywczej konsumenta, a więc o popycie. Wzrost dochodów w budżetach domowych, jak podkreśla S. Mynarski⁴, nie prowadzi od razu do zmiany struktury wydatków. Dopiero po pewnym czasie konsument zmienia (np. podnosi) swoją stopę życiową.

Przy niskich dochodach procentowo większa część budżetu konsumenta przeznaczana jest na zaspokajanie potrzeb podstawowych. Wzrost zatem dochodów w grupie o najniższym jego poziomie spowoduje zwiększenie wydatków na dobra podstawowe (żywność, tańsze obuwie, odzież). W przypadku rodzin zamożnych, z zaspokojonymi potrzebami podstawowymi, wraz ze wzrostem dochodu zwiększa się wydatki na dobra wyższego rzędu (np. wysokiej jakości sprzęt AGD, samochody itp.) rozrywkę, ochronę zdrowia, edukację oraz część dochodu będzie przeznaczana na oszczędności⁵.

Prekursorem badania zależności pomiędzy dochodami a konsumpcją gospodarstw domowych był E. Engel. Na podstawie licznych obserwacji (empirycznych) dotyczących wydatków z budżetów saksońskich rodzin robotniczych zauważył on, że wraz ze wzrostem dochodów występują pewne prawidłowości (określane prawami Engla⁶). Na tej podstawie sformułował on następujące prawa; „w miarę wzrostu dochodów ludności następuje spadek udziału wydatków na cele pierwszej potrzeby⁷; zwiększa się udział wydatków na cele wyższego rzędu (ponadpodstawowe, luksusowe) a wydatki na mieszkania, opał i światło wzrastają skokowo”. Zaobserwowane prawidłowości stały się podstawą do badań, które znacznie dokładniej pozwalają przedstawić współzależność między wydatkami a dochodami gospodarstw domowych, a także między dochodem a spożyciem ludności⁸. Liczba determinant, które kształtują popyt konsumpcyjny, zmienia się z upływem lat, a w miarę podnoszenia poziomu życia następuje weryfikacja klasyfikacji dóbr. Dobra i usługi, uprzednio traktowane jako wyższego rzędu, mogą zaspokajać potrzeby współcześnie uchodzące za podstawowe, a w pewnych grupach społecznych uznawane za luksusowe mogą stanowić standard.

Na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci zaobserwowano zmiany i odmienną strukturę wydatków konsumpcyjnych ludności w krajach rozwiniętych gospodarczo i rozwijających się. W tych pierwszych przeznaczano na artykuły żyw-

⁴Mynarski S. (1967): Wpływ dochodu i składu osobowego rodziny na wielkość i strukturę jej wydatków. Ossolineum, Wrocław, s. 11.

⁵Rudnicki L. (2000): Zachowanie konsumentów na rynku. PWE, Warszawa, s. 111.

⁶Luszniewicz A. (1978): Statystyka społeczna. PWE, Warszawa, s. 136.

⁷Milewski R. (red. nauk.) (1998): Podstawy ekonomii. PWN, Warszawa.

⁸Zielińska Z., Kołodziejek B. (1989): Potrzeby i spożycie. PWE, Warszawa s. 42.

nościowe przeciętnie od 10 do 25% wydatków globalnych, podczas gdy w drugich wydaje się na nie nawet w granicach 50–80% (w 1990 r. w Polsce przeciętne gospodarstwo domowe przeznaczało na produkty żywnościowe około 50% z wydatków ogółem). W krajach słabo rozwiniętych gospodarczo występuje tzw. sytuacja *przedengłowska*, gdzie rodziny często egzystują na poziomie minimum biologicznego albo co najwyżej socjalnego⁹ i nawet wzrost dochodów tych gospodarstw sprawia, że procentowy udział wydatków na żywność nie maleje, a niekiedy nawet wzrasta. Sytuacja *poengłowska* obserwowana jest w środowiskach rodzin bardzo zamożnych, w których wzrost dochodu nie wywiera żadnego wpływu na poziom i strukturę i tak względnie niskich wydatków na produkty żywnościowe. Typowo *engłowska* sytuacja ma miejsce w krajach rozwiniętych gospodarczo, gdzie udział wydatków na żywność w ogólnych wydatkach stosunkowo szybko zmniejsza się, maleje również udział wydatków na obuwie i odzież, najszybciej zaś rosną wydatki na usługi, urządzenie mieszkania, edukację, kulturę, wypoczynek, rekreację, turystykę, transport czy łączność.

Ekonomiczne uwarunkowania konsumpcji żywności w Polsce i w krajach Unii Europejskiej w latach 90.

W latach dziewięćdziesiątych w krajach Unii Europejskiej przeciętne miesięczne wynagrodzenia (w ujęciu nominalnym) wynosiły od 417 USD (w 1990 r.) w Portugalii do ponad 3300 USD (w 2000 r. w Luksemburgu). Realnie najwięcej zarabiali w analizowanym dziesięcioleciu Luksemburczycy, Holendrzy, Duńczycy, Niemcy i Szwedzi, a mniej o ponad 80% – Portugalczycy¹⁰. W Polsce do 1993 r. przeciętne roczne dochody w ujęciu realnym nie przekraczały 2 tys. USD na osobę, od tego czasu wzrosły one do poziomu około 6000 USD w 2000 r.

W latach 90. przeciętna płaca w Polsce wystarczała jedynie na zaspokojenie elementarnych potrzeb konsumenta. Gospodarstwa nabywały wówczas zazwyczaj najbardziej potrzebne artykuły żywnościowe, co wraz z wydatkami na opłacenie świadczeń mieszkaniowych stanowiło łącznie około 50–62% wydatków globalnych. W krajach wysoko rozwiniętych, do których zalicza się kraje Unii Europejskiej, procentowy udział wydatków na samą żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem kształtował się w większości krajów na niskim poziomie około 10–16% (w Portugalii w 1995 r. wynosił około 24%) i wykazuje dalszy spadek.

⁹Golinowska S. (1997): Polska bieda II. Kryteria. Ocena. Przeciwdziałanie. IPiSS, Warszawa, s. 31–32 i 150; Deniszczuk L. (1977): Wzorzec konsumpcji społecznie niezbędnej. Studia i Monografie. IPiSS, Zeszyt 10 (66), Warszawa.

¹⁰Średnie wynagrodzenie (brutto) w 2000 r. wynosiło w: Luksemburgu około 3319 euro, Niemczech 2731 euro, Austrii 1940 euro, Hiszpanii 1234 euro, Polsce około 500 euro.

W latach 1990–1999 wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych kształtował się w większości krajów UE na poziomie ustabilizowanym (poza Grecją oraz Portugalią wykazywał stałą tendencję malejącą). W analizowanym okresie najbardziej zdrożały towary i usługi konsumpcyjne w Grecji, we Włoszech, w Portugalii i Hiszpanii, wzrost cen nie przekraczał 18% w Belgii, Danii, Francji i Finlandii. W Polsce urynkowanie gospodarki (1990) przyczyniło się do urealnienia cen produktów i usług konsumpcyjnych, których dynamika począwszy od 1991 r. stopniowo maleje.

Siła nabywcza wynagrodzeń mieszkańców państw UE była w latach 90. kilkakrotnie wyższa niż w Polsce. Najwięcej artykułów żywnościowych mogliby wówczas nabyć za przeciętną płacę Brytyjczycy – ryżu, cukru, mąki pszennej, mięsa wieprzowego z kością i bez kości oraz szynki gotowanej, Luksemburczycy ziemniaków i serów, Finowie, zwłaszcza pod koniec lat 90., mogliby zakupić dużo więcej makaronów, mięsa wołowego i wieprzowego z kością, Holendrzy ziemniaków, jaj, mleka, masła, pomarańczy i jabłek. Niewiele więcej za miesięczne wynagrodzenie aniżeli wymienieni mieszkańcy Unii, mogliby nabyć Hiszpanie, przede wszystkim mięsa wołowego bez kości i z kością, a także kurcząt. Najmniejszą siłą nabywczą miały miesięczne płace w Portugalii oraz Grecji, czyli w krajach o najniższym poziomie PKB *per capita*¹¹. Choć przeciętne wynagrodzenie realne w Grecji było o około 600 USD na osobę miesięcznie wyższe niż w Polsce, a w Portugalii o około 300 USD więcej, to mieszkańcy Polski w 1999 r. w porównaniu z 1990 r. mogli nabyć znacznie więcej produktów żywnościowych niż obywatele obu tych wymienionych państw (tab. 1).

W 1999 r. Polak mógł nabyć za miesięczne wynagrodzenie więcej ryżu, ziemniaków, mięsa wołowego bez kości, masła niż Grek i Portugalczyk oraz dodatkowo jeszcze w przypadku mieszkańców Portugalii szynki gotowanej, serów, mąki pszennej oraz jabłek. Choć wynagrodzenie Polaka realnie było wyższe niż na początku lat 90., to nadal jego relacje do cen detalicznych wielu artykułów żywnościowych były mniej korzystne (dotyczy to np. chleba mieszanego, bułek, mąki, kasz, mleka, serów twarogowych i dojrzewających). W przypadku mięsa i jego przetworów, jaj, masła, cukru – produktów uprzednio reglamentowanych – można było zakupić ich za przeciętną płacę obecnie więcej niż dziesięć lat wcześniej.

¹¹W latach 1990–1998 PKB na 1 mieszkańca w Grecji był wyższy aniżeli w Portugalii wynosił odpowiednio 8,2–11,5 tys. USD i 7–10,7 tys. USD, przy na przykład 27–41,9 tys. USD w Luksemburgu. W Polsce w analogicznym okresie PKB wynosił 1,5–4,1 tys. USD.

Tabela 1

Relacje przeciętnych miesięcznych wynagrodzeń nominalnych do cen detalicznych wybranych artykułów żywnościowych w Polsce i krajach Unii Europejskiej w latach 1990–1999^x

Kraj	Mięso wołowe* 1 kg		Mięso wieprzowe** 1 kg		Kurczęta bite 1 kg		Mleko*** 1 litr		Masło 1 kg		Jaja**** 12 sztuk		Mąka pszenna 1 kg		Ziemniaki 1 kg		Cukier biały 1 kg	
	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999	1990	1999
Austria	170	205a	270	270a	465	570a	1970	2485a	250	360a	660	675a	1515	2870a	2500	2905a	1340	1700a
Belgia	90	105a	245	260a	350	415a	1850	2180a	235	270a	760	875a	1250	2525a	4365	4195a	1030	1110a
Dania	–	–	–	–	–	–	2125	–	330	–	810	–	1990	2015d	3155	–	1495	–
Hiszpania	220	275	250	400	510	745a	1600	2215	115	160	875	1265	1450	2215	2905	3510	1130	1500
Finlandia	110	245a	230	435a	325	705a	1915	2985a	200	435a	635	1400a	1265	3405	2765	3890a	1000	1780a
Francja	80	95a	195	215a	385	530a	1405	1595a	205	260a	590	670e	1275	1430d	2240	1280a	1145	1130a
Grecja	–	–	145	190a	225	295a	665	885a	125	185a	355	370a	685	1185a	1560	1725a	785	985a
Irlandia	120	295	305	–	–	505	1735	2015	310	360	800	910	2220	2720	3180	3755a	1195	1410
Luksemburg	110	125e	–	305e	425	475e	2025	2745e	320	440e	900	1220e	2315	3200b	5070	5245e	1245	1625e
Holandia	180	210b	255	315b	515	615b	2735	3280b	380	505b	1305	1545b	3185	–	5600	5215e	1810	2440b
Portugalia	30	30a	–	–	45	230a	590	790a	55	80a	265	395a	505	645a	1285	1375a	355	440a
Szwecja	125	220a	–	430a	365	605a	2450	2595a	330	380a	705	780a	1770	3755a	3230	2760a	1870	1675a
W. Brytania	260	260	325	415e	490	700	1965	2725	445	475	910	1055	3055	4090	3795	3670a	1720	2440
Polska	45	100	45	125	65	195	965	495	410	465	115	335	295	740	2280	2465	200	580

^xdane w tabeli podano w zaokrągleniu; – brak danych, a – 1997 r.; b – 1995 r.; c – 1994 r.; d – 1992 r.; e – 1996 r.; f – 1993 r.; g – 1991 r.; * – bez kości; ** – z kością; *** – krowie świeże 3–3,5% pasteryzowane, **** – kurze świeże. Źródło: Obliczenia własne na podstawie Statistiques des salaires et de la durée du travail par profession et des prix de produits alimentaires; Bureau International Du Travail 1994–1999; Annuaire Des Statistiques Du Travail; Bureau International Du Travail 1998–1999; oraz Roczników Statystycznych GUS za lata 1995–1999.

Zróźnicowanie sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych w poszczególnych krajach Unii Europejskiej i w Polsce przekłada się na poziom i strukturę wydatków konsumpcyjnych.

Kształtowanie się poziomu i struktury wydatków gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach dziewięćdziesiątych

Wydaje się, że w wysoko rozwiniętych państwach UE uzyskano stosunkowo wysoki stopień zaspokojenia potrzeb żywnościowych (o czym świadczą chociażby niskie wartości współczynników dochodowej elastyczności popytu na żywność¹²). W latach 1994–1997 wzrost dochodów w rodzinnych budżetach był kierowany głównie na dobra i usługi pozażywnościowe.

Poziom wydatków ogółem przypadających na 1 członka gospodarstwa domowego w analizowanym okresie był zróźnicowany. Wysoki poziom wydatków występował w Danii i Niemczech, niższy o około 15% w Wielkiej Brytanii, Francji, Austrii, we Włoszech, w Holandii, Szwecji, a najniższy w Portugalii (tab. 2).

Tabela 2

Przeciętne wydatki ogółem gospodarstw domowych w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1994–1997 [ECU/osobę/rocznie]

Kraj/Lata	Wydatki ogółem			
	1994	1995	1996	1997
Austria	11 771,8	12 389,1	12 593,4	12 608,4
Dania	12 512,8	13 313,4	13 824,1	14 347,1
Finlandia	8 647,1	9 746,2	10 035,5	10 429
Francja	11 679,6	12 115,3	12 594,4	12 562,5
Grecja	6 226,3	6 549,2	7 150,1	7 644,7
Hiszpania	6 967,9	7 240,4	7 747,3	7 970,2
Holandia	10 715,4	11 409	11 592,1	11 780,3
Irlandia	7 344,4	7 538,2	8 307,5	9 394,9
Niemcy	13 176,4	14 011,3	14 212,8	14 106
Portugalia	5 134,7	5 463,7	5 807,8	6 046,8
Szwecja	10 018,1	10 149,9	11 325,3	11 591,9
Wielka Brytania	9 179,2	8 985,8	9 709,9	12 483,6
Włochy	9 380,7	9 073,1	10 384	11 054

Źródło: Obliczenia własne na podstawie National Accounts ESA. Detailed tables by branch 1970–1997. Eurostat 2000.

¹²Jongen W.M.F., Meilenberg M.T.G. (red. nauk.) (1998): Innovation of food production systems. Product quality and consumer acceptance. Wageningen Press, The Netherlands.

Na żywność, napoje oraz tytoń najczęściej wydawano w przeliczeniu na 1 osobę w Danii i Irlandii, najmniej w Grecji, Hiszpanii i Portugalii, choć w tych trzech ostatnich krajach mieszkańcy przeciętnie (procentowo) najczęściej przeznaczali na żywność w rozchodach. Nominalna wartość rozchodów na tę grupę dóbr wzrosła w 12 krajach UE, poza Austrią. W przypadku wydatków na samą żywność zmiany pomiędzy poszczególnymi krajami różniły się. Na przykład, zwiększone zostały wydatki na żywność w ujęciu wartościowym od 4% we Francji po 15% w Grecji, podczas gdy w Niemczech, Holandii i Austrii zmniejszyły się o około 5% (tab. 3).

Tabela 3

Przeciętne wydatki gospodarstw domowych w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1994–1997 [ECU/osobę/rocznie]

Kraj	Wydatki na żywność, napoje alkoholowe i tytoń				Wydatki na żywność			
	1994	1995	1996	1997	1994	1995	1996	1997
Austria	2103,8	2152,2	2073,2	2054,7	1633,7	1650,4	1584,7	1567,4
Dania	2492,3	2665,8	2726,7	2829,9	1760,2	1911,8	1941,3	–
Finlandia	1925,2	2009,2	1951,6	1996,3	1348,5	1381,2	1336,1	1352,2
Francja	2134,0	2206,1	2244	2252,7	1671,0	1718,2	1737,6	1741,7
Grecja	1406,7	1459,0	1542,7	1624,6	1094,6	1146,8	1201,4	1257,7
Hiszpania	1376,4	1404,3	1472,3	1481,2	–	–	–	–
Holandia	1598,0	1670,7	1666,9	1660,5	1214,5	1269,1	1263,9	1261,9
Irlandia	2388,1	2414,5	2598,2	2862,3	1203,6	1176,6	1233,9	1341,1
Niemcy	1937,3	2037,1	2002,3	1963,0	1383,4	1458,9	1433,0	1402,6
Portugalia	1413,9	1477,1	1570,1	1634,8	1124,2	1169,0	–	–
Szwecja	1979,9	1985,1	2086,3	2135,4	1444,3	1457,3	1513,2	–
Wielka Brytania	1853,2	1789,7	1933,7	2486,1	966,6	940,0	1014,9	–
Włochy	1841,3	1749,3	1960,6	2003,6	1553,8	1472,9	1639,8	1667,4

Źródło: Obliczenia własne na podstawie National Accounts ESA. Detailed tables by branch 1970–1997. Eurostat 2000.

W latach 1990–1999 we wszystkich krajach obecnych członków UE procentowy udział wydatków na samą żywność w rozchodach konsumpcyjnych gospodarstw domowych wyraźnie się zmniejszył (tab. 4). Ten kierunek zmian wskazuje na coraz lepsze zaspokajanie potrzeb żywnościowych i coraz wyższy standard życia mieszkańców wymienionych państw.

W 1999 r. odsetek wydatków gospodarstw domowych na żywność w Polsce był taki jak w Belgii, Wielkiej Brytanii czy Szwecji w początkach lat 50., Austrii, Francji, Holandii w latach 60., a w Grecji i Włoszech na początku lat

70. W Polsce nadal udział wydatków na żywność w rozchodach ogółem jest około 3,6-krotnie wyższy niż na przykład w Niemczech, a ponad 2-krotnie wyższy w porównaniu z pozostałymi krajami „piętnastki” (w 1999 r.)¹³. Wraz z rozwojem gospodarczym UE rozwój potrzeb i umożliwiający ich zaspokojenie wzrost zamożności konsumentów wpłynął na zmiany w poziomie i strukturze spożycia artykułów konsumpcyjnych. Możemy to zaobserwować przede wszystkim w przypadku wydatków na żywność, a także w ich strukturze.

Tabela 4

Procentowy udział żywności w wydatkach konsumpcyjnych gospodarstw domowych w krajach Unii Europejskiej i w Polsce w latach 1990–1999

Kraje/Lata	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1999
Austria	–	–	–	14,8	14,1	13,0	12,7	12,4	12,0
Belgia	15,6	15,3	14,7	14,0	13,4	13,0	12,4	13,0	12,1
Dania	14,9	14,7	14,8	14,6	14,1	14,3	14,0	–	11,6
Finlandia	–	–	–	16,1	15,7	14,1	13,4	13,0	12,9
Francja	15,5	15,4	15,0	14,5	14,3	14,2	13,8	13,9	15,2
Grecja	30,2	29,1	28,8	28,3	17,6	17,5	16,8	16,5	15,7
Hiszpania	18,5	17,8	–	16,8	–	–	–	–	17,3
Holandia	14,2	11,8	11,3	11,1	11,1	10,8	10,7	10,7	9,5
Irlandia	19,5	–	18,4	18,2	17,3	16,6	14,9	14,3	13,6
Luksemburg	11,7	10,9	10,9	–	–	–	–	–	9,1
Niemcy ^{a)}	–	11,9	11,4	10,9	14,7	10,9	10,2	9,9	–
Portugalia	25,4	23,6	–	–	–	23,6	–	–	20,5
Szwecja	–	–	–	14,4	–	14,3	13,4	–	–
Wielka Brytania	11,5	11,5	11,3	10,9	10,6	10,4	10,5	–	9,5
Włochy	17,8	17,3	17,1	17,0	16,6	16,3	15,9	15,1	17,4
Polska	50,7	45,4	42,7	41,5	39,9	39,7	37,8	36,0	32,0

^{a)}RFN łącznie z napojami alkoholowymi i bezalkoholowymi. Źródło: Obliczenia własne na podstawie The Agricultural Situation in the Community – Report za lata 1990–2000, National Accounts ESA. Detailed tables by branch 1970–1997. Eurostat 2000; Budżety Gospodarstw Domowych GUS za lata 1990–2000.

Jeśli przyjąć za 100% wydatki gospodarstw domowych na żywność ogółem (bez napoi alkoholowych i tytoniu), to największy procent przeznaczony był na *produkty mięsne*. Ich odsetek w strukturze wydatków żywnościowych w większości obecnych krajów UE od początku lat 70. po 1997 r. ulegał zmniejszeniu (tab. 5). W latach 1994–1997 na tę grupę produktów przeznaczają

¹³Borowska A. (2002): Przemiany w spożyciu żywności w Polsce i wybranych krajach europejskich w latach 1988–1998 (praca doktorska). SGGW, s. 111–112.

no najwięcej we Francji i Belgii (powyżej 30%), najmniej w Grecji i Szwecji (około 20%). W Polsce na mięso, podroby i przetwory mięsne przeznaczano około 30%. W 1997 r. drugą pozycję w rozchodach na żywność w gospodarstwach domowych we Francji, w Finlandii i Danii zajmowały *nabiał i jego przetwory* (mleko, galanteria mleczna, sery, również jaja), w Irlandii i Austrii *produkty zbożowe*, a *owoce i warzywa* w Grecji, we Włoszech i w Holandii. Decydowały o tym preferencje, upodobania i tradycja żywieniowa konsumentów.

Tabela 5

Struktura wydatków na żywność w gospodarstwach domowych w krajach Unii Europejskiej i Polsce w latach 1970–1999 [wydatki na żywność = 100%]

Produkt kraj	Lata	A	B	D	Fin	Fr	G	H	Hol	Ir	L	P	S	W.B	W	PL
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Produkty zbożowe	1970	–	12,7	13,2	–	13,4	9,5	–	14,1	14,5	13,5	–	–	13,5	13	9,6c)
	1980	11,6	12,8	13,3	–	13,8	6,6	11,6	14,2	15,9	14,7	12,1	15	14	12,6	8,7
	1994	16,5	13	12,8	17,3	14	11,9	–	15,9	17,7	–	15,5	16	15,2	13,9	11,6
	1995	17,3	13,4	12,5	16,9	14,1	12	–	16,2	17,9	–	15,3	16	15,2	13,6	12,0
	1996	18,3	13,8	12,9	17,3	14,5	11,9	–	16,5	18,1	–	–	15,7	16,2	13,3	13,6
	1997	17,7	13,1	–	16,9	14,4	13,3	–	16,8	18,9	–	–	–	–	13,2	13,7
Mięso	1970	–	39,2	28,4	–	35,4	22,1	–	24,8	32,4	33,3	–	–	28,5	32,1	30,8
	1980	27,1	39,5	27,7	–	35,1	24,9	29,6	27	34,1	33,1	35,8	21,1	29,3	32,8	28,8
	1994	27,3	33,3	28,4	23,7	32,2	22,2	–	24,8	27,4	–	26,9	21,5	24,8	29,5	33,4
	1995	27,8	33,6	28,5	22,5	31,7	21,1	–	24,3	27,6	–	26	20,8	23,8	29	31,0
	1996	27,8	31,5	28,6	21,8	31,2	20,2	–	23,9	26,2	–	–	20,9	23,8	27,8	30,2
	1997	27,4	29,2	–	21,5	31,7	19,4	–	24,3	25,9	–	–	–	–	27,8	29,6
Ryby	1970	–	3,4	4,4	–	4,3	4,9	–	2,4	2,3	2,5	–	–	3	4	1,9
	1980	1,7	5,2	4,6	–	4,6	6,3	11,2	2,7	4,8	2,5	12,8	5,6	3	4,5	1,6
	1994	2,2	7,2	2,8	3,8	6,3	5,7	–	2,7	3	–	14,6	6,3	3,8	6,6	2,3
	1995	2,3	7,5	2,8	4,2	6,3	5,7	–	2,7	3,2	–	14,4	5,6	3,8	6,2	2,2
	1996	2,4	7,7	2,9	4,5	5,8	6	–	2,8	2,7	–	–	6	3,8	6,3	2,3
	1997	2,4	8,5	–	3,8	5,8	6,1	–	2,8	2,8	–	–	–	–	6,6	2,5
Mleko, sery, jaja	1970	–	10,1	12,7	–	12,9	17	–	18,4	13,4	15,6	–	–	15,5	13,3	13,3
	1980	16,6	11,6	13,9	–	14,4	14	15,2	17,6	11,9	12,9	8,7	16,7	15,9	13,8	11,5
	1994	15,1	13,8	15,6	17,3	15,4	19,3	–	16,8	14	–	10	16	14,3	15,7	13,6
	1995	15	12,7	15,3	17,6	14,8	18,9	–	16,2	14,1	–	10,2	16	13,3	16	13,5
	1996	15,1	13,8	15,7	18	15,2	17,3	–	16,5	14,1	–	–	16,4	13,3	17,1	14,1
	1997	15,3	14,6	–	17,7	15,1	17	–	15,9	14	–	–	–	–	16,6	13,8
Tłuszcze roślinne i zwierzęce	1970	–	8	6,4	–	6,7	9,2	–	4,9	6,9	7,2	–	–	4,5	6,2	10,4
	1980	6,6	5,8	4	–	5,2	6,9	5,6	4,1	4,8	7,4	5	4,4	4,3	4,5	7,8
	1994	5,8	5,1	2,8	3,8	3,5	6,3	–	2,7	3,7	–	4,6	3,5	2,9	4,2	6,5
	1995	5,3	4,5	2,8	2,8	3,5	6,9	–	2,7	3,8	–	4,7	2,8	1,9	4,3	6,5
	1996	4,8	4,6	2,9	3	3,6	8,3	–	2,8	4	–	–	3	2,9	4,4	6,1
	1997	4,8	4,6	–	3,1	3,6	7,9	–	2,8	4,2	–	–	–	–	4,6	6,0

cd. tabeli 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Owoce i warzywa a)	1970	–	12,7	10,3	–	16,3	24,7	–	16,5	11,8	–	–	–	13,5	21,9	11,1
	1980	18,8	12,2	11,6	–	13,8	28,3	17,2	16,2	10,7	–	16,8	15,6	13,4	23,1	16,2
	1994	15,1	13,8	13,5	16	14	21,6	–	17,7	12,8	–	13,7	16	16,2	21,7	14,1
	1995	15	14,2	13,2	15,5	14,1	22,9	–	17,1	12,8	–	13	16	16,2	21,6	13,4
	1996	15,9	14,6	13,6	16,5	14,5	22,6	–	18,3	13,4	–	–	16,4	16,2	21,5	13,7
	1997	16,1	14,6	–	16,9	13,7	23	–	17,8	12,6	–	–	–	–	21,9	14,2
Ziemniaki b)	1970	–	3	2,9	–	1,9	2	–	3,4	4,6	–	–	–	4	1,5	2,7
	1980	2,2	1,7	2,9	–	1,1	3,1	2,4	2	6	–	3,4	2,8	3,7	1,2	3,6
	1994	2,2	2,2	3,5	3,2	1,4	2,3	–	2,7	6,1	–	3,7	2,8	5,7	1,2	3,1
	1995	3	2,2	3,5	3,5	1,4	2,3	–	3,6	7,1	–	4,2	4,2	6,7	1,2	4,4
	1996	2,4	1,5	3,6	3	1,4	1,8	–	2,8	6,7	–	–	3,7	5,7	1,3	2,7
	1997	1,6	1,5	–	3,1	1,4	1,8	–	2,8	6,3	–	–	–	–	1,3	2,3
Cukier	1970	–	1,3	2	–	1,4	2,3	–	1,9	1,9	–	–	–	1,5	2,2	3,3
	1980	1,1	1,2	1,7	–	1,1	0,9	0,8	1,4	1,6	–	1,9	1,1	1,2	2	1,8
	1994	0,7	0,7	0,7	1,3	0,7	4,5	–	0,9	1,2	–	1,8	0,7	1	1,2	2,6
	1995	0,8	0,7	0,7	1,4	0,7	4,6	–	0,9	1,3	–	1,9	0,7	1	1,2	3,0
	1996	0,8	0,8	0,7	1,5	0,7	4,2	–	0,9	1,3	–	–	0,7	1	1,3	3,1
	1997	0,8	0,8	–	1,5	0,7	4,8	–	0,9	1,4	–	–	–	–	1,3	2,4

Oznaczenia A – Austria, B – Belgia, D – Dania, Fin – Finlandia, Fr – Francja, G – Grecja, H – Hiszpania, Hol – Holandia, Ir – Irlandia, L – Luksemburg, P – Portugalia, S – Szwecja, WB – Wielka Brytania, W – Włochy, PL – Polska; a) bez ziemniaków i ich przetworów; b) maniok i in.; c) na przykładzie 1973 r. Różnica stanowi wydatki na pozostałe produkty żywnościowe, tj. wyroby cukiernicze, przyprawy, używki, napoje, soki, oraz wydatki na żywienie w placówkach zbiorowego żywienia. Źródło: Obliczenia własne na podstawie National Accounts ESA. Detailed tables by branch 1970–1997. Eurostat 2000.

W Belgii i Szwecji udział nabiału oraz owoców i warzyw w ogólnej strukturze wydatków na żywność miał identyczny poziom, natomiast w Wielkiej Brytanii taki sam poziom miały produkty zbożowe oraz owoce łącznie z warzywami. Pozostałe artykuły spożywcze: tłuszcze roślinne i zwierzęce oraz ryby, w zależności od kraju, zajmowały piątą bądź szóstą pozycję, a ziemniaki i cukier dwie ostatnie.

Pod koniec lat 90. wydatki *na mleko, sery i jaja* obejmowały około 17% w strukturze rozchodów na żywność w Finlandii, Grecji i we Włoszech, około 13% w Wielkiej Brytanii i Belgii, od 14 do 16% w pozostałych krajach. Wzrost udziału wymienionych produktów był zauważalny w Belgii i we Włoszech, nieznacznie spadł w Grecji i Holandii. Odsetek wydatków na *owoce i warzywa* wynosił w 1997 r. około 13% w Irlandii i we Francji, po 22–23% we Włoszech i w Grecji – europejskich krajach Basenu Morza Śródziemnego, w których tradycyjnie spożywa się ich duże ilości. W Polsce na te produkty wydawano około

14%. Udział owoców i warzyw w wydatkach konsumpcyjnych wzrósł zdecydowanie w Belgii, Grecji, Austrii i Finlandii, a spadł we Francji.

Na *produkty zbożowe* przeznaczano z wydatków żywnościowych około 13% w Danii, Belgii, Włoszech, Grecji, powyżej 15 do 19% w Holandii, Austrii, Finlandii, Portugalii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Irlandii, a w Polsce około 16%. Udział tej grupy wydatków w gospodarstwach domowych w Polsce, podobnie jak w krajach UE, wykazuje tendencję wzrostu. Zmiany w strukturze wydatków na te produkty w latach 1994–1997 kształtowały się różnie w poszczególnych krajach. Udział produktów zbożowych wzrósł w Grecji, Irlandii, Holandii, Austrii i Wielkiej Brytanii, spadł w Szwecji, Finlandii i we Włoszech.

Tłuszcze roślinne i zwierzęce w globalnych wydatkach gospodarstw domowych w latach 1994–1997 można podzielić na trzy grupy. Pierwsza grupa dotyczy tych państw, w których odsetek nie przekraczał 3% – Dania, Holandia, Wielka Brytania, a od 1995 r. także Finlandia i Szwecja. Do drugiej z udziałem 3–6% można zaliczyć Belgię, Irlandię, Włochy, Austrię i Portugalie, a do trzeciej (powyżej 8% w 1996 r.) Grecję. W Polsce wynosiły one około 6%. Choć udział tłuszczów ogółem w wydatkach na żywność w większości gospodarstw domowych wzrósł (oprócz Belgii, Francji, Austrii, Finlandii i Szwecji), to należy przypuszczać, że przyczyną tego był dynamiczny wzrost spożycia tłuszczów roślinnych.

Z uwagi na niski poziom spożycia *ryb i ich przetworów* przez mieszkańców Wspólnoty należało się spodziewać i ich niewielkiego udziału w globalnych wydatkach konsumentów. Najmniej na tę grupę artykułów (w granicach 2–3%) przeznaczano w latach 90. w Austrii, Holandii, Irlandii, Danii, a od 3 do 8% w pozostałych krajach UE, z wyjątkiem Portugalii – około 15%. Wzrost wydatków na tak ważną z żywieniowego punktu widzenia grupę artykułów zanotowano w Belgii i Grecji, a spadek we Francji i w Irlandii.

Udział wydatków na *ziemniaki* w budżetach rodzinnych był duży (około 6–7%) w krajach o wysokiej ich konsumpcji – Irlandii i Wielkiej Brytanii, a najniższy we Włoszech, gdzie spożywa się ich najmniej. W Belgii, Grecji i Austrii nastąpił spadek udziału wydatków na ziemniaki. W pozostałych krajach udział ten pozostał na niezmiennym poziomie.

W latach 1994–1997 udział *cukru* w wydatkach z budżetów gospodarstw domowych pozostawał na prawie nie zmienionym poziomie. W Polsce udział tego produktu wynosił około 2,5%.

Analizując zmiany w strukturze wydatków na artykuły żywnościowe w gospodarstwach domowych w krajach „piętnastki”, należy zwrócić uwagę na pewne tendencje w odniesieniu do poszczególnych produktów:

1. Wzrost udziału wydatków w rozchodach na żywność w latach 1970–1997:

- na **nabiał** w Belgii o 45%, Danii – 24%, we Francji – 17% i Włoszech – 25% (spadek w Holandii o 14%, Austrii o 8% i Wielkiej Brytanii o 14%);
 - na **produkty zbożowe** w Belgii, Francji – 7,5%, Irlandii – 30%, Holandii – 19% oraz Wielkiej Brytanii – 20%, w Szwecji i Austrii, (spadek w Danii i Finlandii w okresie 1994–1997);
 - na **owoce i warzywa** w Belgii o 15%, Danii – 32%, Irlandii – 20%, Holandii – 8%, Finlandii, Szwecji i Wielkiej Brytanii – 20% (spadek we Francji, Austrii i Portugalii oraz na nie zmienionym poziomie we Włoszech).
2. Spadek udziału wydatków na **produkty mięsne, cukier i ziemniaki** (z wyjątkiem Danii, Irlandii i Wielkiej Brytanii) w strukturze wydatków na żywność ogółem.
 3. W latach 1994–1997 wystąpił spadek nominalnych wydatków gospodarstw domowych na: mięso ogółem (w Austrii o 4% oraz Finlandii o 9%), ryby w Finlandii o 4%, mleko, ser i jaja w Austrii o 5%, tłuszcze zwierzęce i roślinne w Austrii o 12% i Finlandii o 20%, ziemniaki w Austrii o 40%, Grecji o 14% i w Holandii o 9%, cukier w Austrii i Finlandii o 9%.
 4. Zmniejsza się udział wydatków na dobra żywnościowe o niższych walorach odżywczych (tłuszcze zwierzęce, ziemniaki, niektóre produkty zbożowe), a zwiększają się wydatki na szlachetniejsze odmiany wędlin i mięsa, warzywa, owoce i ich przetwory oraz nabiał, głównie na napoje mleczne

Struktura wydatków na produkty i usługi nieżywnościowe

W latach 1994–1997 w Belgii, Danii, Niemczech, Francji, Luksemburgu, Holandii, Austrii, Finlandii i Szwecji największą część budżetu stanowiły wydatki na tzw. opłaty stałe, związane z *użytkowaniem mieszkania* (czynsz, opał, energia i inne) (tab. 6).

Jeszcze w 1997 r. w Grecji, Irlandii i Portugalii gospodarstwa domowe wydawały procentowo więcej na żywność wraz z napojami i tytoniem niż na potrzeby mieszkaniowe. W pozostałych krajach w analizowanym okresie odsetek wydatków na opłaty stałe i mieszkanie wzrósł, a w Grecji, Hiszpanii, Finlandii oraz Danii pozostawał na zbliżonym poziomie. W 1997 r. najczęściej z domowych rozchodów na opłaty stałe przeznaczali mieszkańcy Szwecji, Danii i Finlandii, najmniej Portugalczycy.

Tabela 6

Struktura wydatków gospodarstw domowych na towary nieżywnościowe i usługi w krajach Unii Europejskiej w latach 1970–1997
[wydatki ogółem = 100%]

Kraj	Odzież i obuwie						Ochrona zdrowia					
	1970	1980	1994	1995	1996	1997	1970	1980	1994	1995	1996	1997
Belgia	8,8	8,0	7,2	7,0	6,6	6,6	6,8	9,5	11,8	12,3	12,5	12,1
Dania	7,7	5,9	5,3	5,2	5,4	5,4	2,0	1,8	2,1	2,1	2,1	2,1
Niemcy	9,6	8,4	6,5	6,3	6,1	6,0	9,4	13,3	15,9	16,4	16,8	16,7
Grecja	12,4	9,6	10,6	10,8	10,8	10,5	4,1	3,6	5,9	5,7	5,5	5,3
Hiszpania	8,3	8,0	7,0	6,8	6,7	6,6	3,0	3,8	4,4	4,7	4,8	4,6
Francja	9,5	7,3	5,7	5,4	5,2	5,2	7,1	7,7	10,3	10,3	10,2	10,3
Irlandia	9,8	7,4	6,5	6,7	6,9	7,1	2,5	2,1	4,0	4,1	4,0	4,0
Włochy	8,5	11,2	9,1	9,1	8,7	8,7	3,8	4,6	6,9	6,5	6,6	6,7
Luksemburg	9,4	7,3	5,7	5,7	5,7	5,7	5,4	7,3	7,3	7,3	7,3	7,3
Holandia	10,7	7,8	6,5	6,1	6,0	5,9	8,5	12,5	13,2	13,1	12,9	12,8
Austria	–	10,8	8,3	7,7	7,4	7,2	–	3,5	5,1	5,2	5,3	5,9
Portugalia	–	10,5	8,6	8,5	8,5	8,5	–	4,3	5,1	5,2	5,2	5,2
Finlandia	–	–	4,6	4,7	4,6	4,5	–	–	5,3	5,4	5,5	5,7
Szwecja	–	7,8	5,7	5,5	5,3	5,3	–	1,4	2,4	2,5	2,6	2,6
W. Brytania	8,8	7,2	6,0	6,0	5,9	5,9	0,9	1,0	1,7	1,7	1,6	1,6

cd. tabeli 6

	Czynsz, opał, energia						Urządzenie mieszkania					
	1970	1980	1994	1995	1996	1997	1970	1980	1994	1995	1996	1997
Belgia	15,4	18,5	19,8	20,1	20,4	20,1	11,7	11,5	9,7	9,6	9,5	9,5
Dania	18,1	27,0	27,4	27,2	27,0	27,0	9,6	7,4	6,1	5,9	6,0	6,0
Niemcy	15,1	17,4	19,8	20,3	21,0	21,6	9,4	9,0	8,4	8,0	7,7	7,5
Grecja	14,0	11,8	17,6	17,7	18,0	17,8	7,4	8,2	6,5	6,5	6,5	6,4
Hiszpania	18,8	16,4	14,1	14,2	14,3	14,1	8,0	7,7	6,8	6,8	6,8	6,7
Francja	15,3	17,4	21,3	21,8	22,3	22,5	10,2	9,5	7,4	7,4	7,3	7,3
Irlandia	11,4	11,0	15,5	15,1	14,9	14,8	7,6	7,3	6,3	6,4	6,4	6,7
Włochy	12,4	12,6	17,0	17,5	18,0	18,1	6,8	9,4	9,2	9,2	8,9	8,8
Luksemburg	17,5	18,9	19,8	19,8	19,8	19,8	9,4	9,3	10,8	10,8	10,8	10,8
Holandia	12,5	15,8	19,8	20,5	21,3	21,3	11,6	9,0	6,8	6,8	6,8	6,7
Austria	–	14,4	18,1	19,2	20,1	20,5	–	8,1	8,3	8,2	8,1	7,9
Portugalia	–	6,0	10,6	10,7	10,7	10,7	–	10,0	7,5	7,5	7,5	7,5
Finlandia	–	–	25,0	24,8	25,1	25,7	–	–	5,7	5,9	6,0	6,1
Szwecja	–	25,1	32,5	32,4	33,4	33,4	–	7,7	6,5	6,6	6,4	6,4
W. Brytania	17,1	18,5	19,9	19,9	19,7	19,7	7,8	7,2	6,6	6,5	6,5	6,5

	Transport i łączność						Wypoczynek, rozrywka, edukacja, kultura					
	1970	1980	1994	1995	1996	1997	1970	1980	1994	1995	1996	1997
Belgia	10,6	12,6	12,6	12,3	12,7	12,7	4,8	6,0	6,3	6,4	6,3	6,5
Dania	14,9	14,6	17,9	18,0	17,9	17,9	8,2	9,2	10,2	10,5	10,8	10,8
Niemcy	13,2	13,5	15,8	15,8	16,1	16,2	9,5	9,3	9,0	8,8	8,7	8,7
Grecja	8,3	12,2	10,7	10,6	10,8	10,9	4,8	5,4	6,1	6,3	6,1	6,1
Hiszpania	10,5	13,4	14,9	14,6	15,0	15,6	6,0	6,8	8,4	8,6	8,8	8,7
Francja	13,4	16,5	16,3	16,3	16,7	16,3	6,9	7,3	7,6	7,5	7,4	7,4
Irlandia	9,3	13,4	13,0	13,2	13,7	14,3	7,8	10,1	11,4	11,8	11,9	11,5
Włochy	10,3	12,1	11,9	12,1	12,4	13,3	7,7	8,0	8,8	8,7	8,5	8,4
Luksemburg	10,9	16,6	19,9	19,9	19,9	19,9	4,0	3,4	4,1	4,1	4,1	4,1
Holandia	9,4	10,5	13,3	13,3	13,7	13,8	8,4	9,7	10,2	10,0	10,0	10,0
Austria	–	16,1	15,2	15,2	16,0	15,7	–	6,2	8,5	8,5	8,6	8,4
Portugalia	–	14,1	16,0	16,3	16,3	16,3	–	5,0	8,1	8,3	8,3	8,3
Finlandia	–	–	14,6	15,3	15,7	16,1	–	–	9,4	9,7	9,7	9,7
Szwecja	–	15,3	16,4	16,6	17,1	17,1	–	10,4	9,4	9,4	9,2	9,2
W. Brytania	12,6	16,6	17,2	17,0	17,1	17,1	8,6	9,4	10,3	10,9	10,8	10,8

Pozostały udział stanowią wydatki na żywność, tytoń, napoje alkoholowe i bezalkoholowe, usługi i in. W tabeli nie uwzględniono danych dla Polski z uwagi na odmienną agregację. Źródło: Obliczenia własne na podstawie National Accounts ESA. Detailed tables by branch 1970–1997. Eurostat 2000.

Transport i łączność w większości państw UE stanowiły trzecią pozycję w strukturze globalnych wydatków gospodarstw domowych. Ich poziom sięgał od 10,9% w Grecji do 20% w Luksemburgu. W latach 1994–1997 znaczący wzrost udziału tej grupy rozchodów w wydatkach ogółem odnotowano jedynie we Włoszech i w Finlandii.

Wydatki na *opiekę i ochronę zdrowia* w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych w krajach UE były zróżnicowane. W 1997 r. mieszkańcy Wspólnoty przeznaczali na nie od 1,6% rozchodów konsumpcyjnych w Wielkiej Brytanii do 16,7% w Niemczech. Niski ich udział występował również w Danii, Szwecji, Hiszpanii, wyższy był we Francji¹⁴, w Belgii i Holandii, natomiast w Polsce w 1998 r. wynosił 6,6%. W latach 1994–1997 udział tej grupy wydatków w ogólnej ich strukturze nie uległ znaczącej zmianie i nie przekraczał 4%.

Kolejną pozycję w hierarchii wydatków konsumpcyjnych w większości państw UE zajmowały rozchody na *urządzenie mieszkania*. Różnica pomiędzy krajem o najwyższym ich udziale w strukturze wydatków (Luksemburgiem), a najniższym (Danią) wynosiła około 45%. Prawie wszystkie kraje UE w latach 1994–1997 przeznaczały na urządzenie mieszkania od 6 do 10,8% swych rozchodów. Należy zaznaczyć, że procent wydatków na tę grupę towarów i usług w domowych budżetach od 1980 r. do 1997 r. zmniejszył się. Obserwuje się natomiast od początku lat siedemdziesiątych wzrost udziału wydatków na *wypoczynek, rozrywkę, edukację i kulturę*. Tylko w dwóch krajach (Niemczech i Szwecji) wydatki te uległy zmniejszeniu. W latach 1994–1997 w budżetach domowych przeznaczano na nie od 4 do 11% wydatków, a w Polsce w 1998 r. 7,3%.

Wnioski

Zmiany w strukturze wydatków w krajach UE wskazują na pewną zmianę preferencji i możliwości nabywczych gospodarstw domowych. Na te przemiany miało wpływ kilka czynników. Po stronie podaży za najważniejsze należy uznać znaczne zwiększenie ilości i jakości dóbr oraz usług o różnym stopniu przetworzenia. Po stronie popytu nastąpiła zmiana czynników o charakterze ekonomicznym i społeczno-kulturowym¹⁵, zwiększyły się dochody realne ludności, wzrosło wykształcenie, więcej było osób w wieku powyżej 65 lat, co wpłynęło na zmiany w strukturze osobowej rodzin, powstało więcej jednoosob-

¹⁴Francja sprzed 40 lat. Gazeta Wyborcza, 1 XII 2000 r.

¹⁵Heilig G.K. (1993): Food, life-styles and energy. Food and nutrition policy in Europe. (red. nauk.) Van der Heij, Löwik M.R.H. Ockhuizen Th., Pudoc Scientific Publishers, Wageningen.

bowych gospodarstw domowych, nastąpiła także migracja ludności ze wsi do miast.

W strukturze wydatków gospodarstw domowych w latach 1970–1997 za- szły podobne zmiany we wszystkich krajach Unii Europejskiej:

1. W wydatkach ogółem gospodarstw domowych na obuwie i odzież nastąpił procentowy spadek.
2. Na urządzenie mieszkania, przy zdecydowanym wzroście udziału kosztów związanych z jego utrzymaniem (czynszu, opału, światła, gazu itp.), w wydatkach globalnych nastąpił widoczny spadek.
3. Na transport i łączność, co wiązało się z masowym wzrostem zakupu samochodów, telewizorów itp. oraz rozwojem całej sfery usług związanych z ich nabyciem i użytkowaniem, wydawano więcej.
4. Na ochronę zdrowia, do czego przyczynił się postęp w medycynie i farmakologii, przeznaczano procentowo więcej.
5. Wraz ze wzrostem zamożności społeczeństw i poziomu ich edukacji zwiększył się czas wolny, który wykorzystuje się na aktywny odpoczynek i rozrywkę, co wiązało się z większymi wydatkami na zaspokojenie tych potrzeb.

Wzrost zamożności mieszkańców Unii Europejskiej w latach 1970–1997 przyczynił się do różnokierunkowych zmian w strukturze i poziomie wydatków gospodarstw domowych. Okazało się, że nastąpił względny spadek udziału:

- wydatków na żywność w wydatkach konsumpcyjnych ogółem;
- prawie na niezmiennym poziomie (zwłaszcza w latach 1994–1997) pozostał udział wydatków na obuwie i odzież, ochronę zdrowia, urządzenie mieszkania;
- wzrastały rozchody na czynsz, opał i energię, transport i wypoczynek.

W Polsce dopiero od połowy lat 90. stopniowo obserwowano podobne zmiany jak w krajach UE w strukturze wydatków konsumpcyjnych gospodarstw domowych. Konsumenci, wraz z wprowadzeniem warunków do działania mechanizmów gospodarki rynkowej, dostosowywali swoje potrzeby do zaistniałych realiów. Należy przypuszczać, że struktura wydatków mieszkańców Polski za kilka lat może być zbliżona do istniejącej obecnie w Grecji, Portugalii czy Hiszpanii (najmniej rozwiniętych gospodarczo krajach Unii Europejskiej). Wydaje się, że nie musi upłynąć parę dziesiątków lat, aby obecny poziom i struktura wydatków konsumpcyjnych Polaków stały się podobne do tych w Luksemburgu czy Wielkiej Brytanii. Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że pod koniec lat 90. na początku XXI wieku odsetek wydatków na żywność w wydatkach przeciętnej rodziny (około 30%) był w Polsce taki, jak w Belgii, Wielkiej Brytanii czy Szwecji w początkach lat 50., w Austrii, Francji, Holandii w latach 60., a w Grecji i Włoszech na początku lat siedemdziesiątych.

Economic Situation of the Households in Poland and in the European Union Countries in the Nineties

Abstract

The article presents the changes in the level and structure of expenditure by the households in Poland and in the European Union countries in the nineties. The research outcomes reveal both some similarities and some differences in structure of expenditure by Polish households when comparing with the European Union ones.

The study's attempt was to evaluate the changes in household spending in Poland in the period of Poland's negotiations with the EU.